

NOVÁK CSABA ZOLTÁN

AZ 1968-AS ÉV A ROMÁN NEMZETISÉGPOLITIKÁBAN

■ Gheorghiu-Dej 1965-ben bekövetkezett halála után március 22-én Nicolae Ceaușescu megválasztották a Román Munkáspárt első titkárnak.¹ A hatalomátvétel után következő 4-5 évben Ceaușescu fokozatosan eltávolította politikai ellenfeleit, és megteremtette azokat a belpolitikai feltételeket, amelyek alapján hozzákezdhetett egy újszerű társadalmi és gazdaságpolitikai irányvonal kiépítéséhez. 1965-ben sor került az RKP IX. kongresszusára, amely egy új politikai és ideológiai korszak kezdetét jelentette.² A kongresszus határozata kimondta, hogy a kizsákmányoló osztályok eltűnésével a szocializmus teljes győzelmet aratott az országban, amely ezzel a szocialista fejlődés új szakaszához érkezett. Az is megfogalmazódott, hogy a jövőben sor kerül az ország közigazgatási-területi felosztásának reformjára, a falvak szisztematizálására, valamint a nemzetgazdaság vezetése tervszerűsítésének javítására.³ Nicolae Ceaușescu hatalmi konszolidációja megalapozásának fontos része volt a deji örökség néhány elemétől való látványos elfordulás, az előző pártvezetés „mulasztásainak és visszaéléseinek leleplezése”. A néhány, Dejhez közel álló magas szintű vezető (pl. Alexandru Drăghici) eltávolítása, a társadalom felé történő részleges odafigyelés, ideológiai lazítás nem változtatott a rendszer lényegén, viszont a gazdasági jólét javulásával karöltve javított a társadalom általános közérzetén, mobilizációs készségén.

A Dej-korszak utolsó felében (1958–1964) a párt magyarságpolitikájában tapasztalható fagyos légkörbe már 1965-től némi színt vitt be az a tény, hogy a pártvezetés látszólag jobban odafigyelt a magyar közösséget érintő sajátos problémák némelyikére, újra a politikai közbeszéd tárgyává tette a nemzetiségi kérdést. A szocialista nemzet fogalmának újraértelmezésével és a tervezett gazdasági-közigazgatási reform főbb irányelveinek fölvezetésével a pártvezetés megteremtette a nemzetiségpolitika kereteit is. Egyértelművé vált, hogy nemzetiségi különérdekről, az ötvenes években, a Magyar Autonóm Tartomány idejében még elismert, részleges kollektív jogokról továbbra sem lehet szó, de a tervezett társadalmi-ideológiai-gazdasági reformok vonatkozásában napirendre került a nemzetiségi kérdés is. A pártvezetés kereste a kiegyezést (akár csak a többség szintjén) a kisebbségi elitekkel, amelyek számára egy újragondolt, esetenként bővített keretek között elképzelt intézményes integrációt ajánlott fel.⁴

A Ceaușescu meghatározta nemzetiségpolitika és ezen belül a magyarságpolitika fontos mérföldköve volt az 1968-as esztendő. 1968-ban olyan, nagy jelentőségű kül- és belpolitikai eseményekre került sor Románia vonatkozásában, amelyek befolyásolták a párt nemzetiségpolitikáját. Ez azt is jelenthette, hogy a megadott kereteken belül a pártvezetés, a korábbi évek példaitól eltérően, akár nagyobb mozgásteret engedélyezett a nemzeti kisebbségeket érintő kérdésekben. Az ország közigazgatási átszervezését, az ezzel járó gazdasági és politikai változtatásokat, az elitcsere és Románia aktív külpolitikái szereplését (különutas politikáját) csak egy stabil és „pacifikált” háttérrel lehetett sikeresen végigvinni. Ebben a folyamatban fontos szerepet kapott a nemzetiségekkel szembeni viszony rendezése is. E rövid időszak alatt három, az erdélyi magyarság szempontjából (de más nemzeti kisebbség számára is) fontos esemény zajlott le: a közigazgatási reform, egy ta-

lálkozó a magyar értelmiségiekkel és a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának (MNDT) létrehozása.

A közigazgatási reform és a nemzetiségpolitika

■ 1967-ben Ceaușescu, hatalmi pozíciójának konszolidálása és a pártvezetés gazdasági-társadalmi átalakítási koncepciójának gyakorlatba ültetése végett újabb lépésre, a terület-átrendezési, közigazgatási reform megszervezésére szánta el magát. A reform több szempontból is fontos szerepet játszott a párt gazdaság- és társadalompolitikájában. A tartományoknál kisebb, átláthatóbb és könnyebben megszervezhető megyék gazdasági szempontból a hatékonyabb, decentralizált iparfejlesztést hivatottak szolgálni. A reform során lezajló átszervezések ugyanakkor egy nagyméretű kádermozgást is eredményeztek, amely során a pártvezetés olyan elitcsoportokat helyezett pozícióba, amelyek lojalitására hosszú távon is számíthatott. A reform ugyanakkor propaganda és tömegmobilizációs szempontból is fontos szerepet kapott, hisz a lokális elitek és a lakosság mozgósítása, véleményük részleges meghallgatása és elfogadása a helyi jellegű döntések meghozatalában nagymértékben emelte a párt népszerűségi indexét.

Az 1968-as közigazgatási reform előkészítése és lebonyolítása a párt nemzetiségpolitikájában is fontos szerepet játszott. A megyésítés előkészítése nemzetiségpolitikai szempontból tovább követte azt az ötvenes évektől működő elvet, miszerint a nemzetiségi kérdés Romániában megoldódott, tehát a kisebbségi lét sajátosságait nem kell külön érdekként megjeleníteni. Országos viszonylatban a megyésítési előkészületek alatt az első fázisban a nemzetiségi kérdés csak annyiban merült fel, hogy a jövődbeli decentralizált megyei intézmények majd biztosítják a megfelelő sajtót és iskolahálózatot az ott élő nemzetiségiek számára.⁵ Mindezek ellenére az ún. nemzetiségi kérdés mégis meghatározta az előkészületeket, főleg a Székelyföld vonatkozásában. Az ún. Székelyföld-kérdés közigazgatási és gazdasági kérdésként jelent meg. Az első kérdés lényege az volt, hogy a közigazgatási módosítások lehetővé teszik-e a jövőben, hogy a döntő többségében magyarok lakta Székelyföld nagyobbik része egy közigazgatási egységet képezzen. Másrészt az előkészítő viták során középpontba került a térség kétségbeejtő gazdasági helyzete, a beruházások, az ipari fejlesztések hiánya, amelyek a régió gazdasági elszigetelődéséhez vezettek.⁶

Az első tervezet a Székelyföldet az Udvarhely–Csík elnevezésű, „nagy székely megye” és Maros megye között osztotta volna fel úgy, hogy a régió nagy része a 7459 négyzetkilométer kiterjedésű Udvarhely–Csík megyéhez került volna. A tervezett megyehatár északon a Gyergyói medencével kezdődött, délen pedig Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonokkal zárult. Ebben a tervezetben megyeközpontként a központi fekvésű, de Udvarhelynél és Sepsiszentgyörgynél kisebb Csíkszeredát jelölték meg. A „nagy székely megye” 364 196 lakost számlált volna egy közel 95%-os (342 044 fő) magyar többséggel.⁷

Az előkészítési viták során a Székelyföld-kérdésben három érvrendszer bontakozott ki: visszaállítani a térségben a régi, 1950 előtti megyéket, egy nagy székely megyét létrehozni, valamint a „kis székely megye” (Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonok Brassóhoz történő csatolásával) mellett szóló érvrendszer. A megyésítés Székelyföldre vonatkozó tervezetének megvitatása közben többször is felmerült a térség gazdasági és infrastrukturális elmaradottsága. A vezetők közül többen is kilátásba helyezték az ezen állapotokon történő változtatásokat. A közigazgatási reform tervezetét 1968. január 14-én tárták a közvélemény elé. A térség magyar lakossága az országos szinten tapasztalható élénkséggel reagált a megyésítést megelőző hírekre és a tervezetre. A reform lényeges pontjainak kidolgozásában a párt a tőle megszokott centralizált rendszerben járt el, különböző helyi jellegű részletkérdésekben azonban kikérte a lakosság véleményét, lehetőség adódott a párt által ellenőrzött fórumokon (népgyűlések, tanácskozások, sajtó) vagy a vezetőkhez intézett levelekben elmondani a különböző véleményeket.

A Székelyföld közigazgatási újjászervezésének eredeti foratókönyvét néhány, többnyire helyi jellegű esemény, megmozdulás átírta. A brassói pártvezetés, a sepsiszentgyörgyi pártaktíva egy részének támogatását megszerezve, minden lehetséges eszközt bevetett a két székely rajon (Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy) megtartása érdekében: lobbiztak a párt központi szervezési bizottságainak ülésein, megszerezték a pozícióikat féltő sepsiszentgyörgyi magyar káderek egy részének támogatását, ígéretekkel, fenyegetésekkel, manipulált népgyűlésekkel próbálták rábírní a pártvezetést a számukra kedvező döntés meghozatalára. A vita megosztotta a két érintett rajon (Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely) helyi pártvezetését is, ugyanis a kézdivásárhelyiek a „nagy székely megyéhez” való tartozás mellett foglaltak állást. A helyi pártvezetés néhány tagját leszámítva a háromszékiek többsége nem kívánt Brassó megyéhez csatlakozni, ezért a helyi értelmiségiek, a törvényes kereteket betartva ellenállási mozgalmat szerveztek. A közvélemény kérése, „nyomása” és a magasabb funkciójú pártaktivisták (Fazekas János, Király Károly) közbenjárására kompromisszumos megoldás született, a két vitatott rajon összevonásával, a régi Háromszék megye területén, Sepsiszentgyörgy központtal, Kovászna néven létrehoztak egy új megyét.⁸

A Kovászna megye létrehozása körüli bonyodalom nem volt egyedi jelenség a megyésítés körüli székelyföldi vitákban. Az 1968. február 14-én tartott, a megyésítést lezáró plenáris ülés egyik napirendi pontja egy rendkívüli esetet tárgyalt: Csíkszeredában az előző napon tüntetésekre került sor annak érdekében, hogy Hargita megye székhelyének ez a város adhasson otthont. Az események előzményei közé tartozott, hogy a kezdeti fázisban tervezett „nagy székely megye” megyeszékhelyi státusának megszerzésére három város is pályázott: Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely és Csíkszereda. A pártvezetés a tervezett felosztás szerint központi fekvésű Csíkszeredát jelölte meg lehetséges székhelyként. Kovászna megye létrehozásával változott a helyzet, és Udvarhely kapta meg a megyeközponti státust. A csíkszeredai helyi pártelit, az értelmiségiek és a lakosság többsége kudarcként élte meg e döntést. A városban többezres tüntetésre került sor. A pártvezetés kompromisszumos megoldással vetett véget a számára is kényelmetlen helyzetnek. Nicolae Ceauşescu személyesen fogadta a csíkszeredai küldötteket, akik végül elérték azt, hogy a Csík, Gyergyó és Udvarhely rajonokból létrehozandó Hargita megye székhelye Csíkszerdába kerüljön. Udvarhely kárpótlásként municípiumi (megyei joghatósági) rangot kapott.⁹

A történelmi Székelyföld területén 1968-ban három megyét alakítottak. Háromszék Kovászna néven újra megyévé alakult, Csík-, Gyergyó- és Udvarhelyszék együttesen alkották Hargita megyét, Marosszék pedig Maros megyéhez került. A székely magyar lakosság két megyében alkotott többséget, Hargita (85%) és Kovászna (79,5%), míg Maros megyében a magyar lakosság aránya 44,3% volt. Kollektív jogokra alapozott, a Magyar Autonóm Tartomány örökebe lépő, egységes székelyföldi közigazgatási egység létrehozása csak elméleti szinten fogalmazódott meg, a gyakorlati életben nem volt rá politikai akarat, így a székelyföldi politikai elitnek nem adatott meg egy esetleges egységes politikai koncepció felépítésének lehetősége. Ugyanakkor a reformból a székelyföldi pártelit és értelmiség nem került ki egyértelmű vesztesként, hisz két új, magyar többségű megye alakult, Hargita és Kovászna megye. A megyésítés utáni politikai, ideológiai és helyi identitástermelő folyamatok tovább gyengítették az egységes Székelyföld képet. Marosszéknek egy abszolút román többséggel rendelkező, a „székely” jelzőt immár elhagyó megyéhez történő csatolása azt eredményezte, hogy az egykori székely szék a mindennapokban fokozatosan háttérbe került a Székelyföld mentális térképén.

Mindezek ellenére a közigazgatási reform utáni gazdaságpolitikai viszonyok lehetővé tették, hogy az 1968-ig, Marosvásárhely kivételével, a különböző tartományok (Maros, Magyar Autonóm Tartomány, Sztálin, Brassó, Maros Magyar Autonóm Tartomány) gazdasági perifériáján elhelyezkedő székelyföldi területek megyei intézményekben szerveződve valamennyit lefaragjanak tetemes hátrá-

nyukból. A megyeközpontokká kijelölt Csíkszereda és Sepsiszentgyörgy új politikai, gazdasági és kulturális intézményrendszerhez jutott, amely új pozíciókat jelentett a helyi eliteknek. A magyar többségű területek közigazgatási felosztásának országos politikai visszhangot kiváltó esete azt érzékeltette, hogy a pártvezetés hivatalos álláspontja (a nemzetiségi kérdés véglegesen megoldódott) ellenére figyelembe kell hogy vegye a Székelyföldet sajátosságait. Ugyanakkor a székely megyék távolról sem rendelkeztek a MAT esetében tapasztalt és elismert kollektív jogon alapuló sajátos elbírálással. A megyésítés egy másik fontos hozadéka az volt, hogy az intézményesen újjászervezett és megerősödött Székelyföld súlya jelentősen megnőtt az erdélyi magyarság politikai és kulturális életében.¹⁰

Újabb lépés, találkozó a romániai magyar értelmiség képviselőivel

■ A nemzetközi politikai helyzet alakulása (pl. a csehszlovákiai események) 1968-ban tovább generálta a hatvanas évek közepétől beindult belpolitikai folyamatokat.¹¹ A román pártvezetésnek 1968 nyarán az eddiginél is nagyobb szüksége volt a teljes romániai társadalom támogatására. Látványosan megszorodtak a pártvezetés és a különböző értelmiségi csoportok közötti találkozók, megbeszélések és az ország fontosabb megyéibe tett munkalátogatások.¹² A pártvezetés e gesztusértékű taktikai lépéssorozata nem került el a romániai magyarságot sem. A társadalommal való „kiegyezés” útján a párt tudatosan készült lépéseket tenni a romániai magyarság irányába is. A nemzetiségi kérdésnek a legfelső pártfórumok elé terjesztése területén is elmozdulás történt a hatvanas évek eleji holtpontról. A romániai magyar értelmiségekkel való közvetítéssel megbízott Fazekas János és a kisebbségi ügyekért felelős bizottság folyamatosan szállította az információkat a pártvezetésnek a magyar értelmiségeket foglalkoztató kérdésekről. Statisztikák készültek a nemzetiségi oktatás állapotáról, helyzetéről, a nemzetiségi diákok létszámáról, továbbtanulási lehetőségeiről. 1968 nyarára a pártvezetés egy, a magyar értelmiségekkel való találkozásra is felkészült. Az igények, panaszok, kérések összegzése és egy potenciális problémakatalógus körvonalazódása után elkészült a romániai magyar reprezentatív értelmiségek névsora.¹³ Fazekas János 1968 nyarán Ion Gheorghe Maurerhez írt levele már előrevetítette az erdélyi magyar értelmiségeket foglalkoztató problémákat. Fazekas többek között megemlítette a magyaroknak a különböző állami, párt- és kulturális intézményekben tapasztalható alulreprezentáltságát, a magyarság alkotmányos és jogi státusának újragondolását, új rádió- és tévéműsorok szükségességét, a magyar nyelvű oktatás fejlesztését és egy új kisebbségi érdekképviseleti szervezet létrehozásának az igényét.¹⁴

A romániai magyarság bizalmának visszaszerzéséért tett lépések közé tartozik az a találkozó is, ami a legfelsőbb pártvezetés és a romániai magyar értelmiségek között zajlott le 1968. június 28-án. A párt legfelsőbb vezetése kezdeményezésére, a már megszervezett értelmiségi találkozók mintájára Bukarestbe hívták a romániai magyar értelmiségek meghatározó véleményformálóit. Több mint 50 romániai magyar értelmiségi (írók, költők, szerkesztők, művészek, oktatók) kapott meghívót, ezek közül 26-an szóltak fel.¹⁵

Előzetes egyeztetésre nem kerülhetett sor, de az elhangzottakból világosan kirajzolódott azok a problémakörök, amelyek a magyar értelmiségek szerint sürgős megoldásra vártak. Az első, egyik leghangsúlyosabban kiemelt kérdés a romániai magyarság jogi státusának és az állami és pártszervekben való képviseletének rendezése volt. Több felszólaló (Gáll Ernő, Demeter János) is hangsúlyozta, hogy szükség van egy kisebbségi statútumra, amely rendezné a magyarság sajátos, kollektív jogait.¹⁶ Az ebben a témakörben felszólalók továbbá azt is kérték, hogy hozzanak létre egy olyan állami szervet, amely koordinálná a magyar kisebbség kulturális életét. A jogi kérdéskörben került terítékre az ötvenes években, haza- és nemzetárulás hamis vádjával elítélt magyar értelmiségek rehabilitálása is.¹⁷ Szóba kerültek tovább-

bá a hatvanas években eltávolított kétnyelvű feliratok és a megváltoztatott utcanévek is, valamint a kisebbségi nyelvek használata az államigazgatásban.

A második csoportba az oktatás területén tapasztalt problémák felvetése tartozott. A leghangsúlyosabb kérdés az anyanyelvi oktatás helyzete volt. A felszólalók többsége szóvá tette a magyar tannyelvű szakiskolai oktatás szinte teljes felszámolását, valamint az anyanyelven való iskolai és egyetemi tanulás előtt álló akadályokat: a magyar tannyelvű osztályok indulásának akadályoztatását, az egyetemi felvételik során a magyar diákokat ért diszkriminatív intézkedések, a kisebbségek számára írt tankönyvek, Románia földrajzának és történelmének a kisebbségek anyanyelvén történő oktatása, az egyetemi végzősök kihelyezése körüli bonyodalmak.¹⁸ Az úgynevezett kulturális jellegű kérések és sérelmek kiterjedtsége is hasonló volt. Említésre került egy sor kérdés, a kisebbségi hagyományörző és műkedvelő csoportok támogatásától egészen a színházi életben tapasztalható hiányosságokig.

Viszonylag nagy teret kapott a nemzetiségek és a romániai média viszonya. A felszólaló értelmiségiek, ráérezve a lehetőségekre, új folyóiratokat kértek, magyar és német nyelvű tévé- és rádióműsorokat, a meglévő újságok mennyiségi és minőségi feljavítását. Említésre került továbbá a nemzetiségek nyelvén történő könyvkiadás kérdése is, ahol a kiadványok számának növelését szorgalmazták, és a kisebbségek számára külön könyvkiadót kértek. A kulturális élet egyik kiemelt szegmenseként jelent meg a kisebbségeknek a romániai tudományos életben betöltött szerepe és pozíciói, amely a felszólalók többsége szerint nem tükrözte sem a nemzetiségek arányát, sem azoknak a tudományban, a kulturális életben kifejtett tevékenységének mennyiségét és minőségét.

A pártvezetés és a romániai magyar értelmiségiek között lezajlott találkozás és tanácskozás nem számított egyedi jelenségnek 1968-ban, mégis rendkívül fontos momentum a RKP magyarságpolitikájának. 1948 után a párt gyakorlatilag kijelentette, hogy a kisebbségi kérdést megoldották, a kisebbségek helyzete nem jelent egyedi problémát, a szocialista alkotmány által nyújtott szabadságjogok indokolatlanná teszik a kollektív jogok kérését. A párt 1968-ig, az 1956-os epizódot leszámítva, gyakorlatilag nem konzultált ilyen mértékben egyik kisebbségi (vagy más, vallási, társadalmi stb.) csoportot illető kérdésben sem.¹⁹ Az erdélyi, főleg a székelyföldi magyarság körében nagy népszerűségnek örvendő MAT létrehozásakor, 1952-ben sem került sor egyeztetésre a kérdésben érintett közösséggel, de még az illetékes elitcsoportokkal sem. Ugyanúgy annak részleges megszüntetésekor sem 1960-ban. A találkozás, tanácskozás mindenképp a Ceaușescu-féle részleges nyitás eredménye volt.

A többórás tanácskozáson elhangzott kérések alapján a pártvezetés készített egy problémakatalógust, amelyben összegezte az elhangzó kéréseket, észrevételeket és az azokra adandó válaszokat. A magyar értelmiségiek, élve a lehetőséggel, megpróbálták kitörni az 1948-tól kanonizált helyzetből, kisebbségi státútumot kértek, amit azonban a pártvezetés azonnal visszautasított, mint minden olyan jellegű kérést, ami a kollektív jogok elismerését eredményezte volna.²⁰

A tanácskozás sikerességét vagy kudarcát az adott történelmi-politikai kontextusból kiindulva kell vizsgálnunk. Az elhangzott követelések, kérések közül nagyon kevés valósult meg ténylegesen, néhány pedig részlegesen. A pártvezetés most sem ismerte el a nemzeti kisebbségek kollektív jogait (ahogy más közösségeket sem), ezért indokolatlannak tartotta egy státútum elkészítését. Néhány magyar tannyelvű osztály indítását leszámítva nem változott a szakiskolai képzés. A nyelvhasználat, utcaelnevezések, kétnyelvű feliratok tekintetében kezdeményezett változtatások általában elsikkadtak a vidéki párt- és állambürokrácia útvesztőiben. Románia történelmét és földrajzát ezek után sem oktatták a kisebbségek anyanyelvén, valamint nem készültek speciális román nyelv és irodalom tankönyvek a nemzetiségi diákok számára. A hetvenes évek második felétől aztán a részleges vívmányok is fokozatosan eltűntek. Ugyanakkor azt is elmondhatjuk, hogy mind-

ezek ellenére számos pozitív hozadéka is volt akkor és ott ennek a találkozóznak. A pártvezetés újra szembesült a romániai magyarság legégetőbb, főleg kulturális jellegű problémáival. A romániai magyar elit számára lehetőség adódott mindezt hivatalos fórum előtt is elmondani, felvázolni. A tanácskozás utáni időszakban hozták létre a Kriterion Könyvkiadót és *A Hét* kulturális közéleti hetilapot, valamint ekkor indult be a román tévé magyar és német nyelvű műsora is. A két 1968-ban létesült megyében, de másokban is, a hatvanas évek végén, hetvenes évek legelején lehetőség adódott a helyi magyar kultúra ápolására, magyar jellegű szobrok, emlékművek, emlékházak felállítására.

Munkalátogatás a magyaroknál, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának születése

■ 1965–1968 között Ceaușescunak sikerült megnyernie az akkori erdélyi magyar elit egy jelentős részének bizalmát. A megyésítés során tanúsított „rugalmassággal”, a magyar értelmiségiekkel folytatott párbeszéddel és nem utolsósorban a megbeszéléseken, látogatásokon megnyilatkozó (szándékosan felnagyított) érdeklődésével nem elhanyagolható méretű szimpátiát vívott ki magának. A KB-ba vagy más, állami vagy pártintézménybe beválasztott magyar káderek, a közigazgatási reform során pozícióban maradt vagy került magyar származású pártaktivisták, az értelmiségiekkel folytatott tárgyaláson szóhoz jutott és meghallgatott értelmiségiek sok tekintetben elkötelezettjei voltak a pártvezetésnek. A szkeptikusabbaknak pedig maradt a remény és a bizakodás, hogy a változások nemcsak látványosak, hanem tartalmasak is lesznek.

Az 1968-as csehszlovákiai eseményekkel szemben tanúsított román külpolitikának óriási szüksége volt a belpolitikai egyensúly és egység, egy nyugodt háttér megteremtésére. A pártvezetés valóságos országjárást szervezett. Az RKP vezetőségének legfontosabb tagjai, élen Nicolae Ceaușescuval több megyébe is el látogattak augusztus és szeptember folyamán. A nyugati határhoz közel álló és kisebbségi lakossággal is rendelkező erdélyi megyék voltak az elsők a listán, például a párt magyarságpolitikája szempontjából fontos Székelyföld és az erdélyi magyar kultúra hagyományos központja, Kolozsvár. A propaganda és a belső nyugalom szempontjából fontosabb megyéket személyesen Ceaușescu látogatta meg, míg máshova a fontos pártvezetők látogattak el.²¹

A román pártvezetés annak ellenére, hogy valójában nem értett egyet a dubčeki liberalizációval, és azt nem alkalmazta a saját országában, nem vett részt a Varsói Szerződés csehszlovákiai intervenciójában. A hatalma és népszerűsége csúcspontján levő Ceaușescu 1968. augusztus 21-én egy óriási méretű népgyűlés keretében ítélte el a csehszlovákiai katonai intervenciót. A Varsói Szerződés csapatainak beavatkozását elítélő bukaresti népgyűlés után néhány nappal már a Székelyföldön találjuk Ceaușescut.²² Augusztus 26-án népszerűsége csúcán érkezett Brassóba, hogy onnan aztán meglátogassa a két újonnan alakult „székely megyét”, Kovásznát és Hargitát.²³ Hatalomra kerülése óta (1965) ez volt a második székelyföldi látogatása. Míg elődje, Dej viszonylag ritkábban tett munkalátogatásokat, Ceaușescu remek politikai érzékkel mérte fel a gyakori és látványos látogatások fontosságát. Ugyanakkor azt is ki kell hangsúlyozni, hogy a pártvezetés 1968-ban tartott egy a csehszlovákiaihoz hasonló szovjet (és magyar) intervenciótól is. A Székelyföld gyakori és minden nagyobb települést felölelő látogatása fontos politikai üzenetet hordozott a helyi lakosság számára. A két megye vezetősége elkötelezettje volt a pártvezetésnek, de a lakosság zöme is pozitívan, reményekkel telve értékelte az elmúlt időszak történéseit. Ceaușescu felszólalásaiban elismerte a Székelyföld gazdasági lemaradását, és nagyméretű beruházásokat ígért. „A székelyek által lakott települések, éppúgy, mint más romániai vidékek, gazdasági szempontból nagyon elmaradottak. A szocializmus éveiben ugyan értünk el sikereket,

de valljuk be őszintén, ez nem elég. A következő öt éves terv során a székelyeknél – az önk városában és megyéjében – tíz új üzemet fogunk létesíteni. A székelyek által lakott területek iparosítása fejezi ki valójában az iparosítási és nemzetiségi politikánk helyes és igazságos irányvonalait” – jelentette ki Ceaușescu Csíkszerezében.²⁴ A látványos ígéreteket a kisebbségi létben kiemelkedő fontossággal bíró szimbolikus gesztusokkal is megtoldotta. A látogatás során magyarul is fel lehetett szólalni, valamint beszédei végén Ceaușescu magyarul is köszöntötte a pártot és a két megyét. „Éljen Hargita, éljen a Román Kommunista Párt!” – mondta például Csíkszerezében.²⁵ A két megye elitje és lakossága bizalmáról, támogatásáról biztosította a pártvezetést. A felszólalók (Király Károly, Dukász Anna, Tankó Árpád, Bránis László, Szávuly Lajos stb.) beszédeikben eleget tettek a párt elvárásainak: kihangsúlyozták lojalitásukat, elítélték a Varsói Szerződés csapatainak beavatkozását, és hangsúlyozták a szocialista nemzet doktrínája egyik alaptételének számító „közös hazafiság” fontosságát. „Íme, milyen is a mi pártunk! Éppen ezért innen Udvarhelyről, ebből az ősi és régi városból jelentem ki a lehető leghatározottabban, hogy nem értünk egyet azokkal a magyarországi, budapesti vagy más országból származó újságírókkal, akik nacionalizmussal vádolják pártunkat” – hangsúlyozta Udvarhelyen Fazekas János.²⁶

A székelyföldi látogatás után néhány nappal – zsúfolt bukaresti munkaprogram után – augusztus 30-án a pártvezetés Kolozs megyébe látogatott. A tordai és a kolozsvári nagygyűléseken elhangzott beszédeiben Ceaușescu a párt körüli egység fontosságát hangsúlyozta, és a kedvező közhangulatot kihasználva sort kerített az utóbbi évek fontosabb politikai cselekvéseinek (a részleges nyitás, a különutas külpolitika, a gazdasági decentralizáció) propagálására. A párt nemzetiségpolitikájának rövid bemutatásakor a Hargita és Kovászna megyei látogatásán elhangzott beszédekre utalt, nem részletezve a pártvezetés ott elhangzott üzenetét.²⁷ Ceaușescu kolozsvári, majd szebeni, valamint Paul Niculescu Mizil KB titkár temesvári, aradi és nagyváradi látogatásain kiderült, hogy a pártvezetés elsősorban a székelyföldi megyékben tartotta fontosnak kommunikálni, külön hangsúlyozni a párt magyarságpolitikájának legfontosabb mozzanatait. A többi látogatáson ezek a kérdések inkább csak utalásszerűen jelentek meg, beilleszkedve a párt általános mozgósítási politikájába.²⁸

1968 végén a Ceaușescu által kezdeményezett politikai és társadalmi átalakítás egy újabb szakaszára került sor. A felfokozott kül- és belpolitikai hangulatban a pártvezetés az RKP megcsappant tömegmobilizációs hatásának felrészítése végett egy újabb szervezetet hozott létre, a Szocialista Egység Frontját (Frontul Unității Socialiste, a továbbiakban SZEF). A szervezet felállítását, működésének alapelveit, céljait az RKP KB 1968. október 24–25. plenáris ülésén vitatták meg. Felvezető beszédében Ceaușescu javasolta a SZEF elnevezést, és megfogalmazta a szervezet létrehozásának céljait: „A képviselői választások közti időszakban nem létezett egy állandó testület, mely biztosította volna országos szinten, a párt vezetése alatt a helyi szervezetek rendszeres együttműködését. Ez alkalmat adhatott volna a többoldalú véleménycserére e szervezetek képviselői között, valamint megkönnyítette volna a tömegek széleskörű bevonását az ország fejlődési kérdéseinek megvitatásába. Éppen ezért, összhangban a társadalmi kapcsolatok és a társadalom tagjainak a gazdasági, politikai és állami életben való részvételének javítási követelményeivel, valamint a IX. kongresszus és az Országos Konferencia utasításaival, a VB egy állandó politikai szerv létrejöttét javasolja.”²⁹

A SZEF a diktatúrákban gyakran alkalmazott tömegszervezeti mintára épült, minden szinten és területen átfogta az akkori román társadalmat.³⁰ A szervezet struktúrájában a legfelső szintet a Központi Tanács jelentette, majd ezután következtek a megyei, municípiumi, városi és községi tanácsok.³¹ Ugyanezen a plenáris ülésen határozta el a pártvezetés, hogy a szocialista mobilizáció jegyében az országban élő nemzetiségek számára is hasonló szervezeteket hoz létre, amelyek a SZEF

mintája alapján és abba betagolódva fognak működni. Elnevezésként a Magyar, Német illetve Szerb Nemzetiségű Dolgozók Tanácsát jelölték meg. Takács Lajos javaslatát, hogy az új szervezeteket nevezék csak egyszerűen Német vagy Magyar Nemzetiségi Tanácsoknak, a pártvezetés elvetette. Az utóbbi elnevezés valószínűleg túl „nemzetinek” tűnhetett a pártvezetés számára, és nem hangsúlyozta ki eléggé, hogy ezeket a szervezeteket a „nemzetiségi dolgozók” számára hozták létre, és nem különálló nemzeti, érdekképviseleti szervekként kell működniük. Ceaușescu záróbeszédében még türelmesen kitért Takács javaslatára, de érzékeltette, hogy vonja vissza. Maurer viszont annál határozottabban zárta le az ügyet.³²

A nemzetiségek tanácsainak létrehozása, majd a későbbi működésük tökéletesen beilleszkedett a párt nemzetiségpolitikájába. A belpolitikai egyensúly megtartása érdekében a párt új mobilizációs eszközt teremtett, és ebben külön figyelmet fordított a kisebbségekre, elsősorban a kisebbségi elitekre, vezető értelmiségiekre. A zsidók tömeges kivándorlása után megmaradt két nagyobb számú nemzetiségi csoport (magyarok, németek) számára az ötvenes évek végétől jelentősen szűkültek a lehetőségek. A németek negyvenes évek végén, ötvenes évek elején tapasztalt általános kirekesztése valamelyest lazult ugyan az ötvenes évek második felétől, ennek ellenére e közösség számos megoldatlan problémával (oktatás, anyanyelvű kultúra, számarányos képviselet a politikában, közéletben, rokon kapcsolatok fenntartása az NSZK-ban élőkkel stb.) kellett hogy szembesüljön, akárcsak a romániai magyarság 1956 után.

A SZEF-en belüli nemzetiségi tanácsok létrehozása több szempontból is fontos taktikai, propaganda- és nem utolsósorban gyakorlati előnnyel járt a pártvezetés számára. Ezzel a döntéssel a párt jelezte a közvéleménynek (a külföldinek is), hogy foglalkoztatja a nemzetiségi kérdés tényleges megoldása. Az MNSZ és a többi kisebbségi szervezet felszámolása (1953) óta a nemzetiségek számára nem léteztek külön érdekképviseleti szervezetek, fórumok. Az ezen a területen történő változások látszata, potenciális lehetősége bizakodással töltötte el a kisebbségi eliteket, garantálva azok párt iránti lojalitását. A pártvezetés részben teljesítette a nemzetiségi értelmiségiek többször is hangoztatott kérését, ugyanakkor a tanácsok, nem lévén önálló jogi státusuk és döntéshozói jogkörük, továbbra is teljes mértékben a párt kontrollja alatt maradtak. Megteremtésükkel a párt sikeresen kanalizálta, ugyanakkor ellenőrizte a nemzetiségek részéről felgyülemlett aktivitást.

A MNMT-t nem a romániai magyarság kollektív jogainak érvényesítése céljából hozták létre, hanem hogy közvetítse a párt politikáját. „A tanácsok egyik fő feladata lesz a politikai nevelési tevékenységhez való hozzájárulás, melyet a párt és a közösségi szervezetek tartanak a szocialista hazafiság, a szocialista nemzetköziség műveléséért, az új rendszerünk iránti elkötelezettségért, a közös hazáért, a magas fokú kommunista etika fejlődéséért, mindenféle maradi, nacionalista felfogás és megnyilvánulás ellen, a tömegek szocialista tudatának folyamatos felemeléséért.”³³ Ugyanakkor az integráló szerepkör mellett a MNMT *elvileg* a szocialista nemzet meghatározásakor is elfogadott nyelvi elkülönülés jegyében hozzájárulhatott „az együtt élő nemzetiségek anyanyelvén való tudományos, művészeti és irodalmi alkotás ösztönzéséhez, szoros egységben a román nép alkotásainak fejlődésével, az egész ország szocialista szellemi haladásával”.³⁴ A sajátos kisebbségi gondok részleges orvoslásának reményére adott okot az a kitétel, miszerint a MNMT szerepet kap majd „az illető közösségek, az illető lakosság jellegzetes problémáinak megvizsgálásában, hogy a legjobb megoldásokat találják meg, a szocialista társadalom és a nemzetiségi állampolgárok általános érdekeivel összhangban”.³⁵

Mint említettük, a MNMT a Szocialista Egységfront részeként, annak szervezeti felépítése alapján szerveződött meg. A tanács székhelyeként Bukarestet nevezték meg, és a tagjait a magyar dolgozók megyei tanácsai jelölték ki.³⁶ Mind a német, mind a magyar tanácsnak volt egy-egy választott büroja, melynek fő feladata

a napi tevékenységek megszervezése volt. Azokban a megyékben, ahol nagyszámú magyar, német vagy más nemzetiségű lakosság élt, megyei szintű tanácsokat hoztak létre. Ezek tagjait az illető nemzetiség dolgozóinak képviselői jelölték ki. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a helyi pártszervek képviselőinek „javaslatára” és beleegyezésével jelölték ki az érintett személyeket. Az együtt élő nemzetiségek megyei tanácsai élén egy elnök és 2-3 alelnök állt. A tanácsok rendelkeztek továbbá egy-egy titkárral is. Az új szervezet viszonylagos súlytalanságát érzékelteti viszont az a tény, hogy az alkalmazottaik „a közmunka elvének alapján és közösségi alapon dolgoztak, fizetett alkalmazottakkal nem rendelkezettek”.³⁷

Az MNMT országos szervezetének megalakítására 1968. november 15-én került sor Bukarestben. A szervezet Központi Bűrójának elnöke Péterfi István akadémikus lett. Az alelnöki tisztségekbe Takács Lajos, Király Károly, Méliusz József és Maros Tibor került. A bűró tagjaivá választották továbbá: Bányai Lászlót, Demeter Jánost, Dukász Annát, Kovács Zoltánt, Egy Sándort, Fábiani Magdolnát, Kovács B. Mihályt, Márton Juliannát, Nagy Sándort, Sütő Andrást, Szilágyi Dezsőt és Valter Józsefet.³⁸ A tanács központi szervét 1971-ben újabb 24 taggal bővítették. A MNMT megyei tanácsainak megszervezésére szintén novemberben került sor. November 8-án, pénteken Bihar, Beszterce, Kovászna, Hargita, Hunyad, Máramaros, Maros, Szatmár, Szilágy, Szeben és Temes megyékben tartottak alakuló üléseket. A megyei szervezetek megalakítása az illető megye településeiről érkezett magyar küldöttek jelenlétében történt meg. Az alakuló üléseket minden esetben a párt helyi vezetősége jelenlétében tartották meg. A megyei tanácsokba a helyi értelmiségiek, tanárok, írók mellé beválasztottak gazdasági pozíciókban (üzemekből, gyárakból) levő tagokat is, és természetesen nem hiányozhattak a munkás tagok sem.³⁹

■ JEGYZETEK

1. Részletesebben lásd Mariana Conovici: *Martie 1965 – Nicolae Ceaușescu, noul lider al comuniștilor români*. Analele Sighet 9/2001. Fundația Academia Civică, Buc., 493–499; Lavinia Betea: *Partea lor de adevăr: Alexandru Bărlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri*. Compania, Buc., 2008. 149–177. Uo: *Maurer și lumea de ieri. Măturiri despre stalinizarea României*. 343–353.
2. 1965-ben az RMP visszakarta a régi megnevezését, azaz RKP lett.
3. Alexandru-Murad Mironov: *Tot mai departe de Moscova. Politică externă a regimului Ceaușescu*. Arhivele Totalitarismului 3-4/2002. 228–255.; *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român 19-24 iulie 1965*. Editura Politică, Buc., 1965. 743–797.
4. Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. (1965–1974)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010. 18–49.
5. Részletesebben lásd Novák Csaba Zoltán: *A megysítés előkészítése és a nemzetiségi kérdés Romániában 1967–1968*. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 455–421.
6. Uo.
7. Ahogy ezt egy későbbi beszédéből megtudhatjuk, a nagy székely megye létrehozását Fazekas János javasolta az Országos Pártkonferencián. Az elhangzott javaslatok konkrét tervezetbe való ültetését Ceaușescu jóváhagyása tette lehetővé. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 191/1967. 20. f.
8. Novák: *Aranykorszak?... i.m.* 33–45.
9. Uo.
10. Uo.
11. A Varsói Szerződés tagállamai és Románia viszonya annyira elmergesedett 1968-ra, hogy pl. a március 23-án Drezdában tartott tanácskozára a román felet meg sem hívták.
12. A jelenségről részletesebben lásd *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1972)*. Ediție de documente elaborată de Alina Pavelescu – Laura Dumitrescu. Arhivele Naționale ale României, Buc., 2007.
13. ANIC, fond CC PCR Secția de Propagandă și Agitație, 18/1968. 98-102. f. A párt által fontosnak tartott romániai magyar értelmiségiek neveit tartalmazó névsor összesen 121 nevet tartalmazott Marosvásárhely, Kolozsvár, Bukarest, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Csíkszereda, Brassó, Arad, Nagybánya, Sepsiszentgyörgy városokból.
14. Fazekas János tájékoztató levele Ion Gheorghe Maurerhez, 1968. Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár. 917 fond. 7. doboz.
15. Az RKP KB székházában megrendezett tanácskozáson a pártvezetés néhány kulcsfigurája (Nicolae Ceaușescu, Paul Niculescu Mizil, Leonte Răutu, Gere Mihály, Fazekas János) és a romániai magyarság reprezentatív értelmiségi eliteje vett részt Bukarestből (Domokos Géza, Szász János, Bodor Pál) és a fontosabb erdélyi kulturális centrumokból: Kolozsvárról (Gáll Ernő, Demeter János, Jordáky Lajos, Kántor Lajos, Nagy István, Csehí Gyula, Fodor Sándor, Kányádi Sándor, Jancsó Elemér), Ma-

rosvásárhelyről (Hajdu Győző, Gálfalvi Zsolt, Sütő András), Temesvárról (Sisak Ernő) stb. Domokos Géza visszaemlékezésében arról számol be, hogy a találkozó előtti estén meglátogatta Bodor Pált, és Szabó Gyulával együtt ott írták meg felszólalásaik szövegeit. Bányai Éva: *Sikertörténetek kudarcokkal*. Komp-Press Korunk Baráti Társaság, Kvár, 2006. 140.

16. A romániai magyarság jogi helyzetét stabilizáló státútum kérdése megjelent már a két világháború között, de a második világháborút lezáró időszakban is. A béketárgyalások előtt álló Románia 1945. február 6-án hirdette ki az ún. Nemzetiségi Státútumot, amely kimondta az összes állampolgárok fajra, nyelvre, nemzetiségre való tekintet nélküli egyenlőségét és a nyelvhasználat területén kollektív jogokat is biztosított az erdélyi magyarságnak. Az 1947-ben hatalomra kerülő RKP által megteremtett osztály-szemponturnál politikai rendszer többé nem ismerte el a nemzetiségek kollektív jogait.

17. Az akkor elítéltek többsége 1963-ban, 1964-ben szabadult a börtönből. A régi munkaköreikbe való visszakerülés vagy az esetleg új munkahelyek szerzése elé azonban a központi és helyi pártszervek számos akadályt gördítettek. A magyar értelmiségiek ennek orvoslását kérték a pártvezetéstől.

18. Az 1956-os események helyi értelmezése után vetődött fel újra, erőteljesebben az ún. magyar szeparatizmus kérdése. A magyar diákok, végzősök, orvosok, szakemberek „a többségi nemzetől törtéző elkülönülése megakadályozása” ürügyén a magyar egyetemi végzősöket elkezdtek román többségű, szülőföldjüktől távol eső vidékekre kihelyezni.

19. 1956 őszén a KB titkára, Miron Constantinescu Kolozsvárra utazott, ahol szeptember 29–30-án találkozott a reprezentatív kolozsvári magyar értelmiségiekkel. Részletesebben lásd Benkő Levente: *Az ösztinteség két napja. 1956. szeptember 29–30.* Polis Könyvkiadó, Kvár, 2007. Hasonló jellegű tanácskozás zajlott le 1956 októberében Marosvásárhelyen a MAT magyar értelmiségije és a helyi pártvezetés között. Mindkét találkozóra jellemző, hogy az 1956-os magyarországi események erdélyi lecsapódása váltotta ki. Elsősorban a desztalinizációt és a magyarországi reformok kihatásait értékelték, ugyanakkor sor került néhány, az erdélyi magyarságot általánosan érintő kérdés megvitatására is. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy egyik tanácskozás sem érte el az 1968-as találkozó komplexitását.

20. Novák Csaba Zoltán: „A nyitás éve”, 1968. *A romániai magyar értelmiségiek találkozója Nicolae Ceaușescuval*. Múltunk 2008/2. 229–266.

21. 1968. augusztus 28–29-én a látogatási hullám országos szinten tetőzött. Gheorghe Apostol Brăila, Vrancea, Galați megyébe látogatott el, Alexandru Bărlădeanu pedig Neamț és Bákó megyébe. Ugyanekben az időpontban Emil Bodnăraș Vaslui, Iași, Chivu Stoica pedig Dolj és Mehedinți megyéket látogatta meg. Scănteia 1968. 7809.

22. Az amúgy neosztálinista jegyeket magán viselő pártvezetés e lépését a szakirodalom a román különutas politika hozadékának tudja be. Részletesebben lásd: Mihai Retegan: 1968. *Din primăvară până în toamnă*. RAO, Buc., 2014. 54–185.

23. Ceaușescu a látogatásokat már a megyésítés előkészületei során megígérte az érintetteknek, pl. az 1968 februárjában Bukarestben tárgyaló csíkszeredai küldöttség tagjainak. Kiemelkedő gesztusértékkel bírt az a tény is, hogy a pártvezetés nem csak a két megyeközpontra utazott el, hanem a Hargita megye székhelyéért vívott harc veszteséhez, Udvarhelyre is ellátogatott. A város előzőleg megkapta a hön áhított municípiumi rangot is.

24. Scănteia 1968, 7807. sz. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 136/1968. 39. f.

25. Uo.

26. Uo. 48. f. Fazekas felszólalásában többek között a Magyar Írószövetség kettős kötődésre vonatkozó nyilatkozatára utalt.

27. Scănteia 1968, 7811.

28. Scănteia 1968, 7812–7813.

29. Az RKP KB plenáris ülésének gyorsírási jegyzőkönyve 1968. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 178/1968. 47–56. f.

30. A királyi diktatúra éveiben Frontul Renașterii Naționale.

31. A Magyarországon az MSZMP által létrehozott Hafafias Népfronthoz hasonlóan társadalmi-tömegszervezeti összefogó jellegű szervezet volt. Nem rendelkezett viszont saját lappal. A diktatúra bekeményedésével fokozatosan elveszítette azt a minimális tanácsadói, véleményformáló szerepét is, amellyel az indulás pillanatában rendelkezett.

32. „Ceaușescu: Elhangzott néhány kifogás a nemzetiségi tanácsok elnevezését illetően, éspedig hogy nevezzük egyszerűen német vagy magyar nemzetiségi tanácsoknak. Mi úgy gondoljuk, jobb megmaradni az eredetileg javasolt kifejezésnél, a magyar és német nemzetiségű dolgozók tanácsánál és megkérjük Takács elvtársat – azt hiszem, ő javasolta – talán lemond erről a javaslatáról. Takács Lajos: Én csak azt javasoltam, hogy gondolkodjunk el ezen. I. Gh. Maurer: Gondolkodni? Lemondunk róla.” ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 178/1968. 135. f.

33. Az RKP KB plenáris ülésének gyorsírási jegyzőkönyve 1968. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 178/1968. 147–56. f.

34. Uo.

35. Uo.

36. Az MNDT-t és az NNMT-t mind központi, mind helyi szinten az illetékes pártszervek irányították, amelyek egyértelműen meghatározták az illető tanácsokba jelölt és megválasztott személyek kilétét.

37. Vörös Zászló 1968. 255.

38. Vörös Zászló 1968. 273.

39. Vörös Zászló 1968. 26. A MNDT Maros Megyei tanácsa a következő felállással alakult meg: elnök Maros Tibor professzor, vezetőségi tagok Fodor Géza a megyei néptanács részéről, Gálfalvi Zsolt színházigazgató, Szöllősi Márton vasutas, titkár Parajdi György aktivista. A tanács vezetőségéhez tartozott még 42 tag. A Maros megyei szervezet ugyanakkor 18 tagot küldött az MNDT országos tanácsába.